

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Факультет іноземної філології
Кафедра теорії літератури і славістики

*До 75-річчя Рівненського державного
гуманітарного університету*

**Актуальні проблеми
літературознавчої термінології**

Науковий збірник

Рівне – 2015

УДК 82.09
ББК 83.0
А 437

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 12 від 31 серпня 2015 р.)

Рецензенти:

Ігор Валентинович Лімборський, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики Черкаського державного технологічного університету,

Олександр Семенович Чирков, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри германської філології та зарубіжної літератури Житомирського державного університету імені Івана Франка

Редакційна колегія:

Є. М. Васильєв, кандидат філологічних наук, доцент (*відповідальний редактор*);

О. А. Галич, доктор філологічних наук, професор;

Р. А. Козлов, доктор філологічних наук, доцент;

З. Б. Лановик, доктор філологічних наук, професор;

М. Б. Лановик, доктор філологічних наук, професор;

В. І. Мацапура, доктор філологічних наук, професор;

В. М. Назарець, доктор філологічних наук, професор;

Н. В. Науменко, доктор філологічних наук, професор;

С. М. Нестерук, кандидат філологічних наук, доцент;

Л. К. Оляндер, доктор філологічних наук, професор

А 437 **Актуальні проблеми літературознавчої термінології: Науковий збірник /**
Відп. ред. Є. М. Васильєв. – Рівне: О. Зень, 2015. – 202 с.

ISBN 978-617-601-129-3

Наукова збірка «Актуальні проблеми літературознавчої термінології» складена на основі доповідей учасників однойменної Всеукраїнської науково-практичної конференції, яка була проведена у Рівненському державному гуманітарному університеті в жовтні 2015 року. До пропонованого видання увійшли статті українських вчених, що їх присвячено різним аспектам вивчення термінології сучасного літературознавства (теоретичні аспекти літературознавчої термінології, термінологічні питання генології, термінологічні проблеми історико-літературного процесу, проблеми драматургічної термінології, літературознавча термінологія у колі інтермедіальності, термінологічні питання лінгвостилістики та лінгвопоетики).

УДК 82.09
ББК 83.0

ISBN 978-617-601-129-3

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2015 р.

Оздемір О. В.,

Рівненський державний гуманітарний університет

ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ПОНЯТЬ “ЖІНОЧА ЛІТЕРАТУРА” ТА “ЖІНОЧА ПРОЗА”

Рецепція новітніх теорій гендерного аналізу, нарративу, психоаналізу сучасним українським літературознавством, розширює методологічні горизонти осягнення ”жіночого” дискурсу в вітчизняній літературі.

За останнє десятиріччя ХХ ст. – початок ХХІ ст. гендерна методологія, базована на розробках Ж. Дерріди, Е. Шовалтер, Ю. Крістєвої та ін., лягла в основу літературознавчого осмислення сучасної української жіночої прози (котра продовжує активно розвиватись) як специфічного художнього явища В. Агеєвою, Т. Гундоровою, О. Забужко, Н. Зборовською, О. Карабльовою, О. Кісь, С. Павличко, Л. Смоляр, Л. Таран, Т. Тебешевською-Качак, С. Філоненко та ін. Наукові розробки здебільшого стосуються питань еволюції та норм української жіночої літературної традиції, історії, стилів, тем, жанрів у творчості окремих письменниць. Помітною є тенденція сучасного українського літературознавства до теоретизування таких споріднених та неоднозначних категорій, як ”жіноча література”, ”жіноче письмо”, ”жіноча проза”, „жіноча поезія”, „жіночий досвід”. Проте, практично порожньою, поки, залишається ніша цілісних, системних і масштабних досліджень теоретичних положень понять ”жіноча література” та ”жіноча проза”, що актуалізує появу відповідних студій, зважаючи на подальшу активну продуктивність процесу жіночої літературної творчості.

З’ясування теоретичних основ понять ”жіноча література” та ”жіноча проза” становить мету даної розвідки та зумовлює розв’язання слідуєчих завдань: синтезувати теоретичні відомості щодо наукової інтерпретації понять ”жіноча література”, ”жіноча проза”; дослідити специфіку їх дослідження у контексті актуального вітчизняного літературознавства.

Сучасний етап розвитку феміністичної літературної критики характеризується балансуванням на перетині культурно-соціологічної, психоаналітичної, структуралістської, постструктуралістської та деконструктивістської інтелектуально-критичних платформ. Причому ключову роль у розвитку та обґрунтуванні специфіки жіночої свідомості, жіночої мови, жіночого письма та жіночої літератури відіграли саме постструктуралістські теорії (Ролана Барта, Жака Дерріди, Юлії Крістєвої, Жака Лакана, Мішеля Фуко).

Вивчення жіночих авторів, жіночих героїнь, “жіночих жанрів письма”, “жіночого досвіду” та “жіночої літератури” поза доміантними теоретичними чоловічими схемами інтерпретації дало можливість феміністичним критикам окреслити категорію “жіночо-центрованої традиції” в літературі.

Основна мета цього теоретичного напрямку, методологічну базу якого становлять праці Барта, Дерріди, Крістєвої, – пошук специфічної топології маргінальної суб’єктивності та маргінальних жіночих засобів літературного вираження. Доволі умовно теоретики гендеру (Сандра Гілберт та Сюзен Губар, Аннет Колодни, Ненсі Міллер, Еллен Моєрс, Елейн Шовалтер та інші) означили природу жіночої творчості наступними тісно взаємопов’язаними різновидами, котрі досить важко піддаються диференціації:

1) жіноча література, де акцент робиться на стать автора (читаючи в жіночому тексті структурування або пошук гендерної ідентичності жінками-авторами, котрі творять у культурному патріархальному контексті);

2) жіноче читання, де акцент уваги зосереджується на статі читача (йдеться про специфічну гендерну/жіночу рецепцію тексту);

3) жіноче письмо (акцент на стиль тексту). Йдеться про децентрацію будь-яких меж та ієрархій, про своєрідну бісексуальність та полісексуальність. Особливе місце тут займають чуттєво-тілесні конотації;

4) жіноча автобіографія (ацент на зміст тексту).

Спеціалісти в галузі жіночих еґо-текстів (Христина фон Браун, Франсуаза Ліонне, Шарлота Хайрітц, Інґе Штефан та ін.) основним завданням автобіографічного жіночого письма бачать саморепрезентацію гендерного жіночого «Я» через вербалізацію тих галузей жіночого досвіду, котрі не були артикульовані в пануючому дискурсі.

У феміністичній літературній критиці розрізняється також три основних види текстів: “жіночі тексти” (написані жінками-авторами і, в основному, для жінок), “фемінні тексти” (написані в стилі, © *Оздемір О.В., 2015 р.* а “феміністичні тексти” (у яких свідомо робиться виклик методам, цілям та завданням патріархального літературного канону).

Ще одним дискусійним поняттям сучасного літературознавства є поняття “жіноча проза”, значення якого уточнюється через співвідношення із вищезгаданими спорідненими апелюючими до гендерної відмінності термінами “жіноча література”, “жіноче читання”, “жіноче письмо”, “жіноча автобіографія”, а також поняттям “феміністична проза” (“феміністична література”), що передбачає зв’язок з політичним дискурсом, котрий сприяє соціальному визволенню жінки.

Складність побутування терміна обумовлена кількома факторами. У першу чергу – це недостатній стан дослідженості самого феномена жіноча література; по-друге – часте віднесення поняття “жіноча проза” в розряд масової літератури, тобто ототожнення з так званою “рожевою” (“дамською”) літературою, у якій, навіть якщо і йдеться про жінку, котра робить кар’єру, все одно утверджується тут модель жіночого щастя відтворює традиційний патріархальний ідеал сім’ї; по-третє – ототожнення цього терміна з терміном “феміністична проза”, не зважаючи на ідейну спрямованість текстів, що групуються під цим узагальненням.

Розмірковуючи над цією проблематикою, вітчизняний літературознавець Г. Улюра зауважує, що “Жіноча проза (та менш запитані сучасним літературознавством такі функціональні різновиди цього терміну як “жіноча поезія” чи “жіноча драматургія”) – не є жанровою категорією у звичному, скажімо, бахтінському чи ОПОЯЗівському розумінні жанру. Коли говорять про жіночу прозу, йдеться про визначення соціокультурного та цілісного художньо-естетичного феномену, сутність якого полягає в створенні жінками-письменницями текстів, які мають на меті передати специфічне жіноче світосприйняття і репрезентувати (а разом із тим реабілітувати) жіночі культурні практики” [4]. Тож “ідея “перетворення” гендера стає провідною щодо феномену жіночої прози” [4], – уважає дослідниця.

Ще одним вагомим критерієм у визначенні цього поняття є свідомо апелююча жінки-автора до внутрішнього жіночого досвіду, або, як влучно підмітила у своїй статті “Гендерний дискурс у сучасній українській літературі” вітчизняна дослідниця М. Крупка, “зосередження уваги саме на проблемах статі” [2, с. 147], що передбачає ще одну категоріальну особливість, яка зближує жіночу прозу з так званими “дамськими романами” – представлення образу жінки в якості протагоніста. На всіх цих критеріях при визначенні ознак поняття “жіноча проза” наголошує ще один вітчизняний літературознавець С. Філоненко, котра слушно зауважує, що “жіночість” літературного твору визначається, по-перше, усвідомленим жіночим авторством, по-друге, представленням образу жінки в якості протагоніста, по-третє, проблематизованою гендерною ідентичністю жінки-героїні” [5], і вслід за О. Забужко пропонує використовувати поняття “феміноцентрична література” (поезія, проза), що “могло б стати в майбутньому альтернативою значно звulьгаризованому на сьогодні терміну “жіноча література” [5].

“Жіноча література”, “жіноча проза”, – на думку Т. Качак, – це “твори, написані жінками. Здебільшого вони репрезентують жіночий досвід, художній світ жінки і використовують художні засоби літературної виразності, які сприяють зображенню цього світу, а також жіночих емоцій, типу мислення і світорозуміння” [1, с. 173]. Аналогічно мислить також І. Яремчук, визначаючи сучасний жіночий роман як своєрідний роман опору, що сповнений екзистенційної проблемної напруги а також соціальних і психологічних узагальнень з приводу “іншості” жінки відносно чоловіка.

Спробу класифікувати жіночу прозу виявила у своєму дисертаційному дослідженні “Творчість Ясмiни Тешанович у контексті жіночого письма” інша сучасна вітчизняна дослідниця Х. Стельмах, виділяючи три типи жіночої прози або практик жіночого писання:

- феміністична жіноча проза, що послуговується феміністськими моделями жіночості та наголошує на відмінності;
- “вуманістична” (від англ. woman) – позбавлена феміністичної домінанти проза, яка, проте, намагається артикулювати відмінність;
- “універсальна” – тяжіє до універсалізму в мовних зразках та способах відображення жіночих образів. Така собі “астатева” проза.

На думку дослідниці, твори жіночого письма знаходимо серед феміністичної та “вуманістичної” прози, а “універсальна” проза, якщо керуватися фемінологічним підходом, є наслідкуванням чоловічих норм письма [3].

Беручи до уваги слушність думок вищевказаних літературознавців, за основу берем думку про те, що основними критеріями поняття “жіноча проза” є: свідомо апелює жінки-автора до внутрішнього жіночого досвіду, тобто его-центричний жіночий нарратив, протагоністом якого є сама жінка, тому, як правило, домінуючим дискурсом жіночої прози є автобіографічність, а провідною ідеєю – ідея “перетворення” гендера.

Проте, якщо виходити з позицій феміністської літературної критики, то будь-які визначення та рамки у відношенні до “жіночого письма”, “жіночої прози” тощо, є досить умовними.

І справді, усі зазначені вище теоретичні спрямування феміністської літературної критики часто піддаються критичним зауваженням, оскільки взаємодіють між собою досить важко, часто полемізуючи та іноді накладаючись одне на одного. Проблематичним тут лишається й розуміння жіночого авторства – жіночої літератури, “жіночого письма”. Однак беззаперечним залишається той факт, що вміло використовуючи для самоінтерпретації та саморепрезентації чоловічий постмодерний дискурс, у філологічному аналізі тексту гендерний підхід дозволяє виокремити проблеми жіночої суб’єктивності, жіночого авторства, жіночих стратегій творчості. Інтерпретуючи текст написаний жінкою, доводиться враховувати характеристики “жіночого письма” та “жіночого читання”.

Література

1. Качак Т. Б. Художні особливості жіночої прози 80-90-х років ХХ століття : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 / Тетяна Богданівна Качак. – Івано-Франківськ, 2006. – 217 с.
2. Крупка М. Гендерний дискурс у сучасній українській літературі / М. Крупка // Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство : зб. наук. пр. / Рівненський держ. гуманіт. ун-т. – Рівне, 2000. – Вип. 9 – С. 145–151.
3. Стельмах Х. М. Творчість Ясміні Тешанович у контексті жіночого письма : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.03 / Христина Миколаївна Стельмах. – Львів, 2004. – 162 с.
4. Улюра Г. А. Теоретико-методологічні засади гендерних студій з літературознавства [Електронний ресурс] / Ганна Улюра // Гендерні студії в літературознавстві : навч. посіб. / за ред. В. Л. Погребної ; Запорізький національний університет. – Запоріжжя, 2008. – С. 6–20. – Режим доступу : http://community.livejournal.com/feminism_ua/475581.html. – Назва з екрану.
5. Філоненко С. Термін „жіноча проза” як проблема літературознавства [Електронний ресурс] / С. О. Філоненко / Режим доступу : www.bdpu.org/philologikal_faculty/Ukr-zarub.../s.../termin.dok. – Назва з екрану.

Титаренко Е. А.,

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

СИМПТОМАТИКА МЕТАТЕКСТУАЛЬНОСТИ И ПЕЛЕВИНСКИЙ «Т» КАК МЕТАТЕКСТ

На различных этапах становления и самосознания науки наблюдаются всплески активности особо симптоматических терминологических полей. Этот процесс, по словам Ю. М. Лотмана, «сопровождается утратой необходимой однозначности» понятий [3, с. 58]. В эпоху постмодерна, когда текстоцентризм становится доминантной чертой и дескриптивных дискурсов, и эстетических, востребуется, приобретая предельную многозначность, понятие метатекста (наличие вариативных интерпретаций термина мотивировано значением приставки мета- (от греч. meta – после, за, позади), используемой в логической терминологии для обозначения систем, описывающих другие системы, а также этимологической полисемией «текста» как такового).

Термин «метатекст» активно используется в теории перевода (для различения оригинального текста и его перевода), литературной критике (для разделения художественных произведений и критических комментариев к ним), библиографии (для обозначения текста, который включает в себя свернутое знание о первоисточнике), герменевтике, семиотике искусства, культурологии, лингвистике, психолингвистике, литературоведении и т.д.

В лингвистической традиции (А. Вежбицкая, М. Р. Шумарина, И. Т. Вепрева, Н. П. Перфильева, В. А. Шаймиев, А. Н. Ростова, М. В. Ляпон и др.) под метатекстом обычно понимается совокупность метатекстовых элементов, рефлексивов, которые организуют,

Зміст

Вступне слово (Васильєв Є.М.)	6
--	---

Теоретичні аспекти літературознавчої термінології

Лановик З.Б., Лановик М.Б. (Тернопіль) Оновлення терміносистем українського літературознавства як теоретична проблема	7
Бовсунівська Т.В. (Київ) Адаптація когнітології в літературознавчій практиці та викликане цим термінологічне оновлення	11
Астрахан Н.І. (Житомир) Подієвість літературного твору: діалектика поняття та терміну	15
Науменко Н.В. (Київ) Новий погляд на стародавню номенклатуру художніх тропів	19
Мацапура В.И. (Полтава) Понятие "психологизм" и проблемы его изучения (на примере творчества Гоголя)	22
Галич О.А. (Луганськ) Документальна література в умовах глобалізації: квазі-мемуари, квазі-біографія, скандальна біографія	28
Аманова Г.А. (Ташкент), Кормилов С.И. (Москва) Проблемы формирования терминологии в восточных поэтиках и корейская литература первой половины XX века	32
Філатова О.С. (Миколаїв) Категорія авторської свідомості як термінологічна проблема	41
Полежаєва Т.В. (Луцьк) До історії вивчення конфлікту в теорії літератури ХХ століття	44
Давиденко І.О. (Бердянськ) Міфологізація як інтерпретаційний корелят у художньо-біографічному дискурсі	48
Матчук А.Л. (Рівне) Псевдопідтекст	51
Дмитрієва І.В. (Житомир) Теорія художніх методів в контексті вітчизняного та зарубіжного літературних дискурсів	54
Улюра Г.А. (Київ) «Жіноча проза»: легітимація терміну у дискусіях про його легітимність	57
Оздемір О.В. (Рівне) Теоретичний аспект понять «жіноча література» та «жіноча проза»	60
Титаренко Е.А. (Харків) Симптоматика метатекстуальности и пелевинский «Т» как метатекст	62
Зозуля О.В. (Черкаси) До термінологічної невизначеності термінів «пародія» та «гротеск» у постмодернізмі	66
Шевченко В.В. (Луганськ) Проблематика виокремлення «химерної прози» у сучасному літературознавчому	68
Скибицька Ю.В. (Київ) Метамоделернізм як нова концепція розвитку літератури й суспільства у післяпостмодерну добу	71
Протасова Г.В. (Київ) Дослідження аксіології літературного тексту: до постановки питання	74
Коляно М.М. (Львів) Про створення термінологічного словника з проблем художнього часу, простору, ритму	76

Термінологічні питання генології

Оляндэр Л.К. (Луцьк) Смыслообразующая функция жанра пасторали в повести В. Астафьева "Пастух и пастушка": теоретический аспект	80
Удалов В.Л. (Луцьк) Роман, повість, оповідання, мініатюра: жанрові принципи	83
Назарець В.М. (Рівне) Адресована лірика як метажанр	87
Чик Д.Ч. (Бердянськ) Семіотичний підхід до жанрових систем: проблеми термінологічного означення	90
Ігнатів Н.Є. (Львів) Специфіка самовираження життя у «жанрі голосів»: від усного свідчення до всеохоплюючої картини дійсності	94
Анісімова Л.В. (Київ) Поняття «campus/academic/college/varsity novel» у сучасному англо-американському літературознавстві: проблеми розмежування та перекладу	97
Свиридюк Л.А. (Кременець) До питання щодо теоретичного осмислення поняття «сучасний молодіжний роман»	100

Хмель В.А. (Рівне) Фейкlor у контексті традиційних жанрів фольклору	104
Васильєва О.С. (Рівне) «Растаманська казка»: змістове наповнення терміну і жанрова специфіка	106

Термінологічні проблеми історико-літературного процесу

Тарнашинська Л.Б. (Київ) Українське шістдесятництво як проект: до питання термінологічної об'єктивності	110
Гон О.М. (Київ) «Пісні» Езри Паунда : модерний епос пост-епічної епохи	114
Калініченко М.М. (Рівне) Генеза терміну «Орієнталізм» у літературно-критичному дискурсі США XIX сторіччя	117
Белова С.А. (Рівне) “Новый реализм” в современной русской литературе: проблема терминологии	120
Бісовецька Л.А. (Рівне) Літературознавчі терміни в епістолярній спадщині Ольги Кобилянської	122
Синевич Б.М. (Рівне) Стиль як літературознавче поняття в координатах Маланюкової системи поглядів	126
Артеменко Л.В. (Рівне) Предметно-образна концептосфера «поетична творчість» у поетологічному дискурсі української поезії XX століття	128
Зайка О.В. (Черкаси) Термін «ідентичність героя» в умовах транскультурації	132

Проблеми драматургічної термінології

Вірченко Т.І. (Кривий Ріг) Літературознавча термінологія в авторських жанрових визначеннях сучасних українських драматургів	135
Козлов Р.А. (Кривий Ріг) Прийом «німе кіно» в аналізі драматургічного тексту	138
Литовська О.В. (Харків) Деякі проблеми термінологічного визначення комедії	141
Ліпісвіцький М.Л. (Житомир) Видові категорії драми в поетиках німецького бароко	144
Закалюжний Л.В. (Житомир) Опозиція “драма - театр” у концепції Г.-Т. Леманна	147
Васильєв Е.М. (Рівне) Метаперсонаж: попытка терминологического обоснования категории	150
Галицкая Е.Г. (Донецьк) Жанро-стилевые процессы в постмодернистской драматургии (на материале пьесы Т.Стоппарда «До-ре-ми-фа- соль-ля-си-Ты-свободы-попроси»)	154
Поліщук К.М. (Кіровоград) До проблем драматургічної термінології (драматургічність, когерентність, надія)	156
Бортнік Ж.І. (Луцьк) Проблеми драматургічної термінології: монодрама як культурно-історичний феномен	159

Літературознавча термінологія у колі інтермедіальності

Бербенець Л.С. (Київ) Термінологія інтермедіальних студій у літературознавстві	163
Нестерук С.М. (Рівне) Екфразис як інтертекстуальний коментар у повісті Варгаса Льйоси «Похвальне слово мачусі»	164
Колтакова Н.Г. (Варшава) Категорія “ніщо” в тексті літератури і культури (на матеріалі поезії Рафала Воячека “Чом немає танцівниці”)	166
Капелюх Д.П. (Рівне) Особливості жанру графічного роману (на прикладі твору Алана Мура та Дейва Гіббонса «Вартові»)	170
Глотов О.Л. (Острог) Соціально-комунікативний дискурс літературно-художнього процесу	172
Мазур О.Л. (Рівне) Творчі завдання з використанням ІКТ на уроках зарубіжної літератури (постери, титульні сторінки, буклети)	174

Термінологічні питання лінгвостилістики та лінгвопоетики

Воробйова Л.М. (Рівне) Образність як ознака художнього твору і стильова характеристика наукового мовлення	178
Сербина Т.Г. (Рівне) О понятии и термине «логозпистема»	180
Самборская И.Н. (Рівне) К вопросу об авторской пунктуации в художественном тексте	183
Вовчук Н.И. (Рівне) Неологизм и окказионализм: вопросы терминологии	186
Шевчук Т.Б. (Рівне) Частиномовна транспозиція як граматична категорія	187
Михальчук Н.О. (Рівне), Івашкевич Е.Е. (Київ) Відтворення розмовної лексики в перекладах роману Дж. Д. Селінджера «Над прірвою у житті»	190
Константинова О.В. (Рівне) Інтроепективний сегмент як компонент сучасної англійської психологічної прози	193
Аладько Д.О. (Рівне) Лінгвостилістичні особливості прози А. Крісті	196
Відомості про авторів	200

Наукове видання

Актуальні проблеми літературознавчої термінології

Науковий збірник

Відповідальний редактор *Васильєв Є.М.*

Технічний редактор *Парфенюк В.І.*

Комп'ютерна верстка *Парфенюк В.І.*

Підписано до друку 31.08.2015 р.

Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.

Ум. друк. арк. 21,85. Замовлення № 179/1. Наклад 300.

Видавець О. Зень

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

серія РВ № 26 від 6 квітня 2004 р.

вул. Кн. Романа, 9/24, м. Рівне, 33022;

0362-24-45-09; 068-0250-674;

olegzen@ukr.net

Віддруковано засобами різнографічного друку

ПП Самборський І.О.

вул. Княгині Ольги, 8, м. Рівне, 33028

А 437 **Актуальні проблеми літературознавчої термінології: Науковий збірник /**
Відп. ред. Є.М. Васильєв. – Рівне: О.Зень, 2015. – 202 с.

ISBN 978-617-601-129-3

Наукова збірка «Актуальні проблеми літературознавчої термінології» складена на основі доповідей учасників однойменної Всеукраїнської науково-практичної конференції, яка була проведена у Рівненському державному гуманітарному університеті в жовтні 2015 року. До пропонованого видання увійшли статті українських вчених, що їх присвячено різним аспектам вивчення термінології сучасного літературознавства (теоретичні аспекти літературознавчої термінології, термінологічні питання генології, термінологічні проблеми історико-літературного процесу, проблеми драматургічної термінології, літературознавча термінологія у колі інтермедіальності, термінологічні питання лінгвостилістики та лінгвопоетики).

УДК 82.09

ББК 83.0